



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Ministerstwo Sprawiedliwości, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc [Translation already published on the official website of the Polish Ministry of Justice] Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Ministry of Justice for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Ministerstwo Sprawiedliwości, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Ministerstwa Sprawiedliwości] Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Ministerstwo Sprawiedliwości wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

SEKCJA PIERWSZA

SPRAWA J.N. przeciwko POLSCE

(Skarga nr 10390/15)

WYROK

Artykuł 8 • Obowiązki pozytywne • Życie rodzinne • Skarżąca faktycznie przebywała ze swoimi dziećmi przez cały czas trwania postępowania merytorycznego w sprawie ustalenia pobytu, co czyniło jego przewlekłość nieistotną • Zachowanie skarżącej przyczyniło się w znacznym stopniu do opóźnienia wydania orzeczenia regulującego sposób kontaktów z dziećmi • Skarżąca miała możliwość wykonywania prawa do odwiedzin w czasie trwania postępowania w sprawie uregulowania sposobu kontaktów • Powody przytoczone w postanowieniu ustalającym miejsce pobytu dzieci w miejscu zamieszkania ojca były właściwe i wystarczające • Szeroki margines oceny

STRASBURG

10 listopada 2022 r.

OSTATECZNY
10/02/2023

*Wyrok ten stał się ostateczny na zasadach określonych w art. 44 ust. 2 Konwencji.
Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.*

W sprawie J.N. przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (pierwsza sekcja), zasiadając jako Izba w składzie:

Marko Bošnjak, *Przewodniczący*,
Péter Paczolay,
Krzysztof Wojtyczek,
Alena Poláčková,
Raffaele Sabato,
Lorraine Schembri Orland,
Ioannis Ktistakis, *Sędziowie*,

oraz Renata Degener, *Kancierz Sekcji*,

mając na uwadze:

skargę (nr 10390/15) wniesioną w dniu 23 lutego 2015 r. do Trybunału przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencji”) przez obywatelkę polską J.N. („skarżącą”),

decyzję o nieujawnianiu nazwiska skarżącej,

uwagi stron,

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 11 października 2022 r.,

wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

WPROWADZENIE

1. Sprawa dotyczy pozytywnych obowiązków państwa w zakresie terminowego przeprowadzenia postępowania w przedmiocie miejsca pobytu dzieci i zabezpieczenia prawa skarżącej do kontaktów z dziećmi.

FAKTY

2. Skarżąca urodziła się w 1977 r. i mieszka w Warszawie. Skarżąca była reprezentowana przez M. Gąsiorowską, prawniczkę prowadzącą kancelarię w Warszawie.

3. Rząd polski („Rząd”) reprezentowany był przez swojego pełnomocnika J. Chrzanowską, a następnie przez J. Sobczaka z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

4. Przedstawione przez strony okoliczności faktyczne sprawy można streścić w następujący sposób.

I. KONTEKST SPRAWY

5. Skarżąca miała z partnerem M.R. dwoje dzieci – syna urodzonego w 2002 r. i córkę urodzoną w 2006 r. Rodzina mieszkała w Warszawie. W maju 2010 r. skarżąca została przewieziona do szpitala psychiatrycznego po ostrej kłótni ze swoim partnerem. Zdiagnozowano u niej zaburzenia

adaptacyjne i psychopatię. W czerwcu 2010 r. skarżąca szukała pomocy w ośrodku dla ofiar przemocy domowej w Warszawie. We wrześniu 2010 r. wyprowadziła się z domu swojego partnera. Zamieszkała w Legionowie i zabrała dzieci do siebie (po odebraniu ich ze szkoły). W trakcie postępowania, które zostało opisane poniżej, dzieci początkowo przemieszczały się pomiędzy domami obojga rodziców. Później zamieszkały w domu matki, widując ojca co drugi weekend. Ostatecznie zamieszkały u ojca, widując się z matką w każdą niedzielę.

II. GŁÓWNE MIEJSCE POBYTU DZIECI – POSTĘPOWANIE GŁÓWNE I POSTANOWIENIA O UDZIELENIU ZABEZPIECZENIA (SYGN. III NSM 291/10)

6. W dniu 2 listopada 2010 r. skarżąca (działając za pośrednictwem swojego pełnomocnika) wystąpiła do Sądu Rejonowego w Legionowie, wnosząc o ustalenie miejsca pobytu dzieci w miejscu zamieszkania matki. Twierdziła, że ze strony swojego partnera doznawała przemocy psychicznej i fizycznej.

7. W dniu 8 lutego 2011 r. skarżąca złożyła wniosek o udzielenie zabezpieczenia w zakresie ustalenia miejsca pobytu dzieci.

8. Jak wynika z posiadanych informacji, w dniu 14 lutego 2011 r. sąd ustanowił kuratora sądowego w celu sprawowania nadzoru nad rodziną.

9. W bliżej nieokreślonym dniu kurator złożył wizytę w domu skarżącej. Zgodnie z posiadanymi informacjami ustalono, że w dniu 28 marca 2011 r. kurator złożył w sądzie rejonowym sprawozdanie z wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania skarżącej. Nie przedłożono odpisu tego dokumentu.

10. Następnie kuratorowi zlecono sporządzenie sprawozdania z wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania M.R., które to sprawozdanie najwyraźniej zostało złożone w sądzie rejonowym w dniu 12 kwietnia 2011 r. Jego odpisu nie przedłożono Trybunałowi.

11. W dniu 30 marca 2011 r. skarżąca złożyła do Prezesa Sądu Rejonowego w Legionowie skargę na nierozpoznanie jej wniosków. W dniu 12 kwietnia 2011 r. złożyła skargę na przewlekłość do wydziału nadzorującego Sąd Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie.

12. W dniu 13 kwietnia 2011 r. z uwagi na konieczność uzyskania dodatkowych materiałów w celu ustalenia, które z rodziców może zapewnić dzieciom lepsze perspektywy życiowe, Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił wniosek skarżącej o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu dzieci. Sąd ten uznał jednak również, że obowiązujące porozumienie o opiece naprzemiennej nad dziećmi powinno być nadzorowane przez kuratora sądowego, który raz na dwa tygodnie miał przedkładać sprawozdania sądowi rodzinnemu. Sąd rodzinny zlecił także sporządzenie opinii Rodzinnemu Ośrodkowi Diagnostyczno-Konsultacyjnemu (RODK),

mającemu ocenić, które z rodziców było w stanie zapewnić dzieciom lepsze możliwości pełnego i zrównoważonego rozwoju emocjonalnego oraz lepszą opiekę. Sąd krajowy nie określił żadnego terminu na sporządzenie opinii.

13. Powyższe rozstrzygnięcie wynikało z następujących ustaleń poczynionych przez sąd krajowy na podstawie sprawozdania z wizyty kuratora w domu skarżącej oraz stanowisk stron: między skarżącą a M.R. istniał głęboki konflikt; skarżąca pozostawała w związku z bratem M.R. i często przebywała poza domem; gdy dzieci przebywały ze skarżącą, wracały do domu późno; spędzały dużo czasu z ojcem. Sąd krajowy stwierdził, że dzieci zostały pozbawione stabilizacji, spokoju i rutyny, które były niezbędne dla ich rozwoju emocjonalnego i nauki.

14. Skarżąca twierdziła, że przedmiotowe postanowienie doręczono jej siedem tygodni później.

15. Ocena rodziców i dzieci w RODK została wyznaczona na dzień 8 listopada 2011 r.

16. W dniu 21 czerwca 2011 r. skarżąca zwróciła się o przekazanie jej sprawy do innego sądu, twierdząc, że Sąd Rejonowy w Legionowie był stronniczy i niesprawiedliwy. W dniu 1 sierpnia 2011 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił ten wniosek, ponieważ dzieci mieszkały ze skarżącą w Legionowie, co sprawiało, że wyłącznie ten sąd był właściwy do rozpoznania sprawy.

17. W dniu 26 maja 2011 r. pełnomocnik M.R. wniósł o ustalenie miejsca pobytu dzieci przy ojcu oraz o uregulowanie sposobu kontaktów matki z dziećmi. M.R. wniósł również o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu dzieci przy nim. Twierdził, że skarżąca była niestabilna emocjonalnie i stosowała wobec niego przemoc fizyczną. W przeszłości dwukrotnie trafiła do szpitala psychiatrycznego, a ostatnio sprowokowała liczne incydenty z użyciem przemocy, które zakończyły się interwencją policji. Relacje skarżącej z wujkiem dzieci były dla dzieci niezrozumiałe i szkodliwe. Wreszcie M.R. podniósł, że miał elastyczne godziny pracy i pomoc ze strony dziadków dzieci, a także był w stanie zaproponować ogólnie lepsze warunki opieki.

18. W dniu 29 sierpnia 2011 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił wniosek M.R. o udzieleniu zabezpieczenia, uznając, że w zaistniałych okolicznościach dalsze zamieszkiwanie z matką nie zagraża dobru dzieci. Ponadto bez sprawozdania RODK sąd krajowy nie był w stanie w sposób niearbitralny rozstrzygnąć kwestii miejsca pobytu dzieci i prawa rodziców do kontaktów z nimi. Postanowiono również połączyć główne wnioski M.R. i skarżącej o uregulowanie miejsca pobytu pod sygn. III Nsm 291/10.

19. W dniu 19 października 2011 r. skarżąca poinformowała Sąd Rejonowy w Legionowie, że nie otrzymała żadnej korespondencji z sądu, i podała adres swojego pełnomocnika.

20. W dniu 7 grudnia 2011 r. RODK wydał opinię sporządzoną po przeprowadzeniu rozmów i różnych badań z dziećmi i rodzicami oraz

zapoznaniu się z aktami sprawy sądowej. Dwóch biegłych psychologów stwierdziło, że według skarżącej ma ona pozytywne relacje ze swoimi dziećmi. Uznali ją jednak za niedojrzałą, niestabilną emocjonalnie, egocentryczną, nieprzewidywalną, niekonsekwentną i stosującą manipulację. Uznano, że M.R. łączyły z dziećmi więzi emocjonalne, że był on bardziej skoncentrowany na ich potrzebach i że był w stanie zapewnić im większą stabilizację. Było jednak prawdopodobne, że współpraca M.R. z matką dzieci będzie utrudniona. Stwierdzono również, że dzieci łączyły więzi emocjonalne z obojgiem rodziców. Wolały one jednak ojca, którego postrzegały jako osobę stabilną i spokojną, która się nimi interesowała. Skarżąca była przez nie postrzegana jako niekonsekwentna, niecierpliwa i szukająca uwagi. Ostatecznie uznano, że M.R. ma większe możliwości zapewnienia dzieciom odpowiedniej opieki. Ze względu na ostry konflikt między dorosłymi zalecono dalszy nadzór kuratora oraz udział obojga rodziców w kursach z dobrego rodzicielstwa.

21. W bliżej nieokreślonym dniu skarżąca wraz z dziećmi przeprowadziła się do Warszawy. Skarżąca wniosła o przekazanie sprawy do właściwości sądu rejonowego w Warszawie. W dniu 29 grudnia 2011 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił ten wniosek, uzasadniając to tym, że sąd rodzinny właściwy dla pierwotnego miejsca zamieszkania pozostawał właściwy, nawet jeśli strony się przeprowadziły.

22. Jak wynika z dostępnych informacji, w dniu 8 lutego 2012 r. sędzia prowadzący sprawę skarżącej wyznaczył termin rozprawy na dzień 13 marca 2012 r. i zlecił kuratorowi sądowemu sporządzenie sprawozdania z kolejnej wizyty w domu M.R.

23. W dniu 13 marca 2012 r. strony zostały przesłuchane przez sąd krajowy.

24. W tym czasie, w dniu 12 marca 2012 r. M.R. złożył drugi wniosek o udzielenie na jego rzecz zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu dzieci. W dniu 16 sierpnia 2012 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił jego wniosek, uzasadniając to tym, że postępowanie główne miało zostać wkrótce zakończone, gdyż sporządzono opinię RODK i przesłuchano strony. W dniu 13 grudnia 2012 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił zażalenie na to postanowienie. W dniu 17 stycznia 2013 r. akta sprawy zostały zwrócone do sądu rejonowego.

25. Jak wynika z dostępnych informacji, w dniu 24 stycznia 2013 r. sprawa główna została skierowana do referatu nowego sędziego. Termin rozprawy wyznaczono na 15 marca 2013 r., a następnie na wniosek stron przełożono na 24 marca 2013 r. Oprócz innych świadków wezwano oboje rodziców i zlecono przeprowadzenie wywiadu środowiskowego.

26. Jak wynika z dostępnych informacji, w dniach 24 maja, 19 lipca i 3 października 2013 r. sąd przesłuchał 13 świadków.

27. W dniu 16 października 2013 r. Sąd Rejonowy w Legionowie postanowił, że należy wydać postanowienie o ustaleniu miejsca pobytu przy

skarżącej, a w zakresie prawa do kontaktów M.R. powinien mieć możliwość widywania dzieci poza ich miejscem zamieszkania od piątku wieczorem do soboty, godz. 18.00, a także w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia i świąt wielkanocnych w godz. 10.00–19.00.

28. Sąd krajowy oparł się na opinii RODK oraz zeznaniach złożonych przez członków rodziny, przyjaciół, nauczycieli i policjantów.

29. Szereg świadków zeznało na okoliczność incydentów w dniu 19 marca i w maju 2011 roku, kiedy to skarżąca sprzeciwiała się kontaktom M.R. z dziećmi, a także na okoliczność, że od czasu przeprowadzki skarżącej do Warszawy w późniejszym okresie 2011 r. M.R. regularnie wykonywał prawo do kontaktu, zabierając dzieci do swojego domu w każdy piątek po szkole do soboty do godz. 18.00, a także chodząc do ich szkoły w dni powszednie. Ponadto szereg świadków podało, że kiedy para mieszkała razem, skarżąca twierdziła, że doznawała przemocy fizycznej i psychicznej ze strony M.R. oraz że posiadała zaświadczenie o uczestnictwie w programie dla ofiar przemocy domowej. Niektórzy ze świadków opisywali skarżącą jako osobę nieprzewidywalną, wybuchową i miewającą wahania nastroju. Uznali, że miała trudności z radzeniem sobie w kłopotliwych sytuacjach, w szczególności z problemami w wychowaniu dzieci. Szereg świadków było zdania, że M.R. ulegał emocjom i był niechętny do współpracy, unikał konfrontacji z problemami. Szereg świadków zeznawało na okoliczność intymnych relacji skarżącej z bratem M.R. Mężczyzna spędzał wakacje ze skarżącą i dziećmi.

Ustalono również, że skarżąca dbała o rozwój fizyczny i emocjonalny dzieci, ich wychowanie i zdrowie. Dzieci dobrze asymilowały się w środowisku szkolnym i miały dobre warunki bytowe w domu skarżącej.

30. Ogólnie rzecz biorąc, sąd rejonowy nie miał poważnych zastrzeżeń co do skarżącej jako rodzica. Uznano zatem, że ani bliskie relacje skarżącej z bratem M.R., ani dobre relacje M.R. z dziećmi nie mogą uzasadniać zmiany miejsca zamieszkania dzieci, tym bardziej, że w ocenie biegłych M.R. mógł utrudniać skarżącej podejmowanie wspólnych decyzji dotyczących dzieci i stawiać własne warunki co do kontaktów.

31. M.R. wniósł apelację od tego wyroku, podnosząc, że sąd pierwszej instancji wyciągnął nieprawidłowe wnioski co do predyspozycji wychowawczych skarżącej i jej stanu psychicznego. Podniósł, że skarżąca skarżyła się na przemoc domową po ich rozstaniu i ukrywała swój związek z jego bratem.

32. Akta sprawy postępowania pierwszoinstancyjnego zostały przekazane do Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie w dniu 20 stycznia 2014 r.

33. Rząd podniósł, że M.R. poinformował również sąd okręgowy, że skarżąca utrudniała wykonywanie mu prawa do kontaktów z dziećmi i nie współpracowała z wyznaczonym przez sąd kuratorem. Twierdzenia te miał

poprzeć kurator, jednak Trybunałowi nie przedstawiono żadnego dokumentu w tym zakresie.

34. W dniu 27 sierpnia 2014 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie zmienił orzeczenie wydane w pierwszej instancji, uznając, że sąd niższej instancji błędnie uregulował kontakty M.R. z dziećmi wobec braku wniosku o uregulowanie kontaktów. Sąd okręgowy uznał również, że w odniesieniu do kwestii miejsca zamieszkania sąd pierwszej instancji nie wziął pod uwagę preferencji dzieci względem ojca, sprawozdań kuratora oraz jednoznacznych faktów, które prowadziły do wniosku, że M.R. ma większe możliwości zapewnienia bezpieczeństwa i spokoju w wychowaniu dzieci. Sąd odwoławczy powołał się w szczególności na następujące fakty: skarżąca usunęła dzieci z ich stałego środowiska bez zgody M.R.; od maja do października 2010 r. ojciec sprawował opiekę nad dziećmi, a wcześniej aktywnie uczestniczył w ich wychowaniu; a także, jak podał kurator sądowy, skarżąca arbitralnie podjęła decyzję o kontaktach M.R. z dziećmi. Sąd drugiej instancji uznał również, że relacje skarżącej z bratem M. R. były naganne i miały negatywny wpływ na dzieci. Ogólnie rzecz biorąc, pomimo tego, że dzieci były pod dobrą opieką, ich usunięcie z domu przez skarżącą stanowiło nadużycie jej władzy i było sprzeczne z ich najlepszym interesem.

35. Skarżąca nie wniosła skargi w związku z przewlekłością postępowania w trybie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (zwanej dalej „ustawą z 2004 r.”).

36. Jak wynika z dostępnych informacji, w październiku 2014 r. ze sprawą zapoznał się Rzecznik Praw Dziecka, który nie dopatrzył się żadnych uchybień.

III. WYKONANIE ORZECZENIA (SYGN. III NSM 440/14)

37. W dniu 19 września 2014 r. M.R. złożył wniosek o wykonanie powyższego orzeczenia i przymusowe odebranie dzieci z domu skarżącej.

38. W dniu 13 października 2014 r. M.R. odebrał córkę ze szkoły. Od tego czasu córka mieszka z nim.

39. W dniu 26 listopada 2014 r. Sąd Rejonowy w Legionowie nakazał skarżącej wydanie syna poprzez zaprowadzenie go do domu M.R. w dniu 28 listopada 2014 r.

40. Skarżąca nie zastosowała się do nakazu. W dniu 25 lutego 2015 r. dziecko zostało siłą zabrane z domu matki i umieszczone u M.R.

41. Skarżąca zaskarżyła orzeczenie z dnia 26 listopada 2014 r.

42. Jak wynika z dostępnych informacji, pierwsza rozprawa odbyła się w dniu 14 stycznia 2016 r. Strony nie przedstawiły żadnych informacji o dalszym przebiegu postępowania.

43. Skarżąca nie wniosła skargi na podstawie ustawy z 2004 r. na przewlekłość postępowania.

IV. POSTĘPOWANIE W SPRAWIE ZMIANY POSTANOWIENIA O MIEJSCU POBYTU DZIECI (SYGN. III NSM 489/14)

44. W dniu 2 września 2014 r. skarżąca wniosła na podstawie art. 577 k.p.c. o zmianę orzeczenia z dnia 27 sierpnia 2014 r. i wydanie na jej rzecz postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu. Twierdziła, że postanowienie o umieszczeniu dzieci u ojca wywołało u nich ogromny stres, a także spowodowało ich bunt i w znacznym stopniu wycofanie emocjonalne. Sprawa została zarejestrowana pod sygn. III Nsm 489/14.

A. Przebieg postępowania

45. W dniu 6 listopada 2014 r. dwunastoletni syn skarżącej został wysłuchany przez sędziego sądu rodzinnego Sądu Rejonowego w Legionowie. Chłopiec powiedział, że chciałby zamieszkać z siostrą w domu swojej matki, bo obie kocha najbardziej. Sprawiał wrażenie wycofanego i nieszczęśliwego, ilekroć spędzał z ojcem weekend lub wakacje. Chłopiec powiedział również sędziemu, że ojciec nie poświęcał uwagi ani jemu, ani jego siostrze i nie organizował dla nich żadnych zajęć, natomiast matka poświęcała im dużo uwagi – grali w gry planszowe, odwiedzali ciekawe miejsca i wspólnie odrabiali lekcje. Dziecko podało również, że M.R. źle mówił o ich matce oraz że pokój jego siostry w domu ojca nie był dostatecznie umeblowany, natomiast ich pokoje w domu matki były ładne i dobrze urządzone. Na koniec chłopiec powiedział, że lubi spędzać czas z wujkiem – bratem ojca.

46. W dniu 19 listopada 2014 r. Sąd Rejonowy w Legionowie zawiesił *proprio motu* postępowanie w sprawie rozpoznania wniosku skarżącej o zmianę orzeczenia do czasu zakończenia postępowania w sprawie odebrania dzieci, które w tym czasie zostało wszczęte przez M.R. (sygn. III Nsm 440/14, zob. paragrafy 37–43 powyżej).

47. W tym samym postanowieniu sąd z uwagi na to, że dzieciom nie groziła nieodwracalna szkoda, oddalił również wniosek skarżącej o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu. Sąd uzasadnił, że M.R. zawsze bardzo aktywnie uczestniczył w wychowaniu dzieci, że to skarżąca opuściła dom rodzinny, a niezależnie od rozstrzygnięcia sądu w tym zakresie, od października 2014 r. córka skarżącej mieszkała z ojcem, a syn ze skarżącą.

48. W dniu 12 grudnia 2014 r. skarżąca wniosła zażalenie w zakresie obu wyżej wymienionych punktów tego rozstrzygnięcia.

49. W dniu 18 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie uchylił postanowienie sądu niższej instancji o zawieszeniu postępowania, uznając, że wynik drugiego postępowania nie miał znaczenia

dla przedmiotowego postępowania. Sąd odwoławczy utrzymał również w mocy orzeczenie sądu niższej instancji w zakresie udzielenia zabezpieczenia.

50. Tymczasem w dniu 8 grudnia 2014 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił wniosek skarżącej (z dnia 30 listopada 2014 r.) o wyłączenie sędziego, któremu przydzielono sprawę do rozpoznania. Sąd stwierdził, że skarżąca nie podniosła, że sędzia, o którym mowa, miał jakiekolwiek osobiste powiązania ze stronami. Sąd zauważył również, że jej zarzuty dotyczące uchybień proceduralnych w odniesieniu do sposobu prowadzenia postępowania przez sędziego nie stanowiły ważnej podstawy do jego wyłączenia, a odpowiednią procedurą dla takich kwestii jest apelacja.

51. W dniu 12 grudnia 2014 r. na powyższe postanowienie skarżąca wniosła zażalenie.

52. W dniu 18 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie utrzymał w mocy postanowienie sądu niższej instancji w tej sprawie.

B. Skarga na podstawie ustawy z 2004 r.

53. W dniu 22 marca 2016 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił skargę skarżącej złożoną w trybie ustawy z 2004 r. na przewlekłość postępowania. Sąd krajowy uznał, że zaskarżone postępowanie nie charakteryzowało się nieuzasadnioną zwłoką lub beczynnością ze strony Sądu Rejonowego w Legionowie, zwłaszcza że musiał on rozpatrywać liczne pisma i wnioski skarżącej, a akta sprawy były kilkakrotnie przekazywane do różnych sądów.

V. PRAWO DO KONTAKTÓW (SYGN. III NSM 532/14)

A. Przebieg postępowania

54. W dniu 17 listopada 2014 r. skarżąca złożyła wniosek o ustalenie kontaktów z córką i zabezpieczenie w tym zakresie.

55. W dniu 24 listopada 2014 r. wyznaczono pierwszą rozprawę na dzień 6 lutego 2015 r. oraz zlecono kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w terminie dwudziestu jeden dni.

56. Jak stwierdził Rząd, w dniu 25 listopada 2014 r. skarżąca została poproszona o uzupełnienie wniosku o zabezpieczenie poprzez przedłożenie harmonogramu wnioskowanego sposobu uregulowania kontaktów. W dniu 3 grudnia 2014 r. skarżąca udzieliła odpowiedzi, przedstawiając harmonogram mający zastosowanie do końca lutego 2015 r.

57. W dniu 30 listopada 2014 r. skarżąca złożyła wniosek o wyłączenie jednego sędziego Sądu Rejonowego w Legionowie od rozpoznania sprawy, a w dniu 16 grudnia 2014 r. złożyła wniosek o wyłączenie wszystkich sędziów tego sądu.

58. Wobec tych wniosków rozprawa z dnia 6 lutego 2015 r. została odwołana, a akta sprawy przekazane sądowi okręgowemu.

59. W dniu 29 grudnia 2014 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił wniosek o wydanie postanowienia o uregulowaniu kontaktów w stosunku do córki skarżącej. Sąd krajowy uznał, że konieczne jest przesłuchanie stron i uzyskanie dodatkowego materiału na temat relacji skarżącej z córką. W dniu 15 stycznia 2015 r. na powyższe postanowienie skarżąca wniosła zażalenie.

60. Pełnomocnik M.R. poinformował sąd krajowy, że skarżąca skutecznie realizowała swoje prawo do kontaktów w dni powszednie i w weekendy w domu M.R.

61. W dniu 6 maja 2015 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie uwzględnił wniosek skarżącej w części i wyłączył jednego, ale nie wszystkich sędziów od rozpoznania sprawy. Skarżąca wniosła zażalenie, a następnie je wycofała. W dniu 13 lipca 2015 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie umorzył to postępowanie. Akta sprawy zostały zwrócone do sądu rejonowego.

62. W dniu 5 lub 21 sierpnia 2015 r. skarżąca złożyła wniosek o ustalenie kontaktów z synem i zabezpieczenie w tym zakresie. Twierdziła, że odwiedzała dzieci u M.R. tylko w każdą niedzielę przez dwie godziny, a M.R. jej w tym przeszkadzał.

63. W dniu 17 sierpnia 2015 r. wyznaczono termin rozprawy na 26 listopada 2015 r.

64. W dniu 3 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie uchylił postanowienie z dnia 29 grudnia 2014 r., jak twierdził Rząd, z uwagi na to, że sąd pierwszej instancji wydał postanowienie w sprawie ustalenia kontaktów na posiedzeniu niejawnym, co było sprzeczne z obowiązującą procedurą, ponieważ w sprawie nie występował element pilności. Akta sprawy zostały przekazane sądowi rejonowemu.

65. W dniu 26 listopada 2015 r. Sąd Rejonowy w Legionowie wydał postanowienie o zabezpieczeniu kontaktów skarżącej z synem i córką. Odpisu tego postanowienia nie przedłożono. Jak wynika z dostępnych informacji, skarżąca uzyskała prawo do odwiedzania dzieci w domu M.R. w co drugą niedzielę w godzinach od 14.00 do 20.00 oraz w wybrane dni w okresie świąt Bożego Narodzenia i świąt wielkanocnych, a także do telefonowania do nich przez trzydzieści minut każdego dnia.

66. Skarżąca wniosła zażalenie, a w styczniu 2016 r. akta sprawy zostały przekazane do sądu okręgowego.

67. W dniu 22 lutego 2016 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie zmienił postanowienie pierwszej instancji o udzieleniu zabezpieczenia, przyznając skarżącej prawo do widywania się z dziećmi w każdą niedzielę w godzinach od 14.00 do 19.00 w domu M.R. Sąd uznał, że wbrew argumentom skarżącej, ograniczenie wizyt poprzez to, że odbywały się one w domu M.R., leżało w najlepszym interesie dzieci, ponieważ w przeszłości skarżąca zabierała dzieci bez zgody ojca i nie przyprawiała ich

z powrotem. Sąd stwierdził również, że nieformalny związek skarżącej z bratem M.R. mógł być trudny do zaakceptowania przez dzieci, a warunki panujące w domu M.R. pozwalały na swobodny i naturalny kontakt skarżącej z dziećmi.

68. Skarżąca podniosła, że postanowienie to zostało doręczone jej pełnomocnikowi w kwietniu 2016 r.

B. Skarga na podstawie ustawy z 2004 r.

69. W dniu 22 marca 2016 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił skargę skarżącej złożoną w trybie ustawy z 2004 r. na przewlekłość postępowania. Sąd krajowy uznał, że zaskarżone postępowanie nie charakteryzowało się nieuzasadnioną zwłoką lub beczynnością ze strony Sądu Rejonowego w Legionowie, zwłaszcza że musiał on rozpatrywać liczne pisma i wnioski skarżącej.

VI. WSPÓLNE POSTĘPOWANIE W SPRAWIE MIEJSCA ZAMIESZKANIA I KONTAKTÓW (SYGN. AKT III NSM 489/14)

70. W dniu 22 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie postanowił połączyć sprawę o sygn. III Nsm 489/14, sprawę o sygn. III Nsm 532/14 oraz sprawy dotyczące ograniczenia władzy rodzicielskiej skarżącej i M.R., które wszczął *proprio motu*.

71. W dniu 22 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie zlecił sporządzenie opinii biegłego (z udziałem lekarza psychiatry) na temat następujących aspektów sytuacji rodzinnej: predyspozycji wychowawczych skarżącej i M.R.; najodpowiedniejszego harmonogramu kontaktów z rodzicem niesprawującym opieki nad dzieckiem; stanu emocjonalnego dzieci; więzi emocjonalnych dzieci z każdym z rodziców. Jak wynika z dostępnych informacji, opinii tej nigdy nie sporządzono.

72. W dniu 27 kwietnia 2016 r. kurator sądowy sporządził opinię, z której wynikało, że dzieci mieszkają z M.R. w bardzo dobrych warunkach materialnych. Miały one regularny i częsty kontakt ze skarżącą. Ich sytuacja rodzinna była stabilna. Miały bardzo dobre oceny w szkole i nie było żadnych problemów z ich wychowaniem.

73. W dniu 22 kwietnia 2016 r. skarżąca złożyła nowy wniosek o zmianę postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia w przedmiocie kontaktów z jej dziećmi. Wniosła o umożliwienie jej widywania dzieci poza domem M.R., zgodnie z następującym harmonogramem: przez trzy weekendy w miesiącu, od piątku po szkole do niedzieli wieczorem; przez miesiąc w czasie wakacji letnich i przez tydzień w czasie ferii zimowych oraz przez połowę świąt Bożego Narodzenia i świąt wielkanocnych.

74. W dniu 13 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przeprowadził rozprawę, podczas której skarżąca i M.R. złożyli sprzeczne

oświadczenia dotyczące dobra, zdrowia i wychowania dzieci. Skarżąca poinformowała sąd krajowy, że jest w ciąży i mieszka z nowym partnerem (nie ujawniając tożsamości mężczyzny).

75. W dniu 17 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił wniosek skarżącej, powołując się na fakt, że kilkakrotnie zabierała ona dzieci z domu M.R. bez jego zgody i nie przyprowadzała ich z powrotem. Sąd krajowy zauważył również, że przeciwko skarżącej toczyła się bliżej nieokreślona sprawa karna oraz że utrzymywała ona kontakty z osobami, które naruszały prawo. Stwierdzono zatem, że kontakt dzieci z osobami z otoczenia skarżącej nie będzie leżał w ich najlepszym interesie. Sąd rejonowy ustalił również, że dzieci rozwijały się bez problemów, a skarżąca odbywała z nimi swobodne i nieskrępowane spotkania w domu M.R.

76. W dniu 6 września 2016 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił zażalenie wniesione przez skarżącą na ww. postanowienie. Sąd zauważył, że skarżąca nie wykazała, że od wydania ostatniego orzeczenia w sprawie kontaktów sytuacja dzieci zmieniła się na tyle, że konieczne jest uregulowanie kontaktów w inny sposób. Wreszcie sąd wziął pod uwagę odmowę skarżącej ujawnienia tożsamości jej partnera oraz zgody na odbycie przez kuratora sądowego niezapowiedzianej wizyty domowej. Sąd przedstawił stanowisko, że zanim dzieci będą mogły odwiedzać skarżącą w jej domu, powinny poznać sytuację rodzinną matki i zaakceptować jej partnera.

77. Jak wynika z dostępnych informacji, w październiku 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przekazał akta sprawy do Opiniodawczego Zespołu Sądowych Specjalistów („OZSS”), który zastąpił RODK.

78. W dniu 7 listopada 2016 r. skarżąca złożyła wniosek o ustanowienie przez sąd kuratora, który sprawowałby nadzór nad wychowaniem dzieci przez M.R. Skarżąca twierdziła, że M.R. nie zapewniał dzieciom wymaganej opieki medycznej oraz że zaniedbywał je i manipulował nimi.

79. W dniu 22 grudnia 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie oddalił ten wniosek z uwagi na to, że ze szczegółowego sprawozdania z wywiadu środowiskowego, które zostało sporządzone przez kuratora sądowego w dniu 16 grudnia 2016 r. wynikało, że M.R. dobrze opiekuje się dziećmi, dzieci są zdrowe i mają regularny kontakt z matką (w każdą niedzielę). Odpisu sprawozdania nie przedłożono Trybunałowi.

80. W styczniu 2017 r. skarżąca ponownie złożyła wniosek o umożliwienie jej kontaktów z dziećmi z dala od domu M.R. Stwierdziła, że konieczność opieki nad małym dzieckiem utrudnia jej realizację kontaktów ze starszymi dziećmi według ustalonego harmonogramu.

81. Skarżąca podniosła, że w okresie od października 2016 r. do lipca 2017 r. widywała się ze starszymi dziećmi po szkole.

82. W dniu 23 stycznia 2017 r. przed Sądem Rejonowym w Legionowie odbyła się rozprawa. Sąd rodzinny zarządził wysłuchanie dzieci skarżącej.

83. Na rozprawy wyznaczone na 15 i 29 marca 2017 r. M.R. nie przyprowadził dzieci, podając, że nie chcą być wysłuchane.

84. W dniu 26 kwietnia 2017 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił zażalenie skarżącej na to postanowienie w zakresie odmowy ustanowienia kuratora. Sąd zauważył, że nadzór kuratora jest daleko idącym środkiem ingerującym w wykonywanie przez rodzica prawa do opieki nad dzieckiem. W związku z tym należało go ustanowić wyłącznie w przypadku zagrożenia interesów dziecka. Sąd uznał, że zarzuty skarżącej dotyczące zaniedbania były w okolicznościach sprawy nieuzasadnione, zwłaszcza w świetle ostatniej opinii kuratora.

85. W dniu 22 maja 2017 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przeprowadził kolejną rozprawę. Skarżąca ponownie wystąpiła z wnioskiem o nowy sposób uregulowania kontaktów i poprosiła o wysłuchanie dzieci przez sąd. Sąd zlecił sporządzenie nowej opinii przez OZSS i postanowił, że dzieci zostaną wysłuchane po jej sporządzeniu.

86. W dniu 5 lipca 2017 r. do sądu wpłynęła opinia OZSS. Biegli, po zbadaniu obojga rodziców i dzieci, sformułowali następujące wnioski: (i) oboje rodzice mieli podobne predyspozycje wychowawcze, które zostały osłabione przez wzajemne lekceważenie potrzeby dzieci do kontaktów z drugim rodzicem; (ii) każde z dzieci łączyły silne więzi emocjonalne z obojgiem rodziców, ale syn skarżącej faworyzował matkę; (iii) każde z dzieci było poważnie obciążone konfliktem między rodzicami; (iv) w świetle wszystkich okoliczności życia dzieci to M.R. wykazywał lepsze możliwości zapewnienia dzieciom stabilności i lepszego wychowania – wniosek ten był uwarunkowany zaakceptowaniem przez niego znaczenia matki w życiu dzieci oraz faktu, że ich kontakt z nią powinien być utrzymywany; oraz (v) dzieci powinny mieć regularny, konkretny i niezakłócony kontakt z rodzicem niesprawującym opieki pod nieobecność rodzica sprawującego opiekę. Zalecono, aby dzieci przebywały u matki w co drugi weekend, od piątku po szkole do poniedziałku rano, w każdą środę oraz podczas połowy wszystkich wakacji szkolnych.

87. W dniu 12 lipca 2017 r. Sąd Rejonowy w Legionowie wydał postanowienie uwzględniające wniosek skarżącej w sprawie nowego sposobu uregulowania kontaktów. Tym samym ustalono, że skarżąca będzie widywać się z dziećmi bez obecności ich ojca: w co drugi weekend, od piątku godz. 17.00 do niedzieli godz. 19.00; w pierwszym tygodniu ferii zimowych; w jednym miesiącu wakacji letnich – w lipcu w latach nieparzystych, a w sierpniu w latach parzystych; oraz w wybrane dni w okresie świąt Bożego Narodzenia i świąt wielkanocnych.

88. W dniu 15 listopada 2017 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie oddalił zażalenie wniesione przez M.R. na postanowienie z dnia 12 lipca 2017 r.

89. W dniu 6 grudnia 2017 r. skarżąca złożyła wniosek o wyłączną opiekę nad dziećmi, twierdząc, że ojciec zaniedbywał ich potrzeby psychologiczne i medyczne.

90. W dniu 11 grudnia 2017 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przeprowadził kolejną rozprawę. Skarżąca wniosła do sądu o ukaranie M.R. grzywną za utrudnianie jej korzystania z prawa do kontaktów z dziećmi.

91. W dniu 6 lutego 2018 r. sąd rodzinny wysłuchał dzieci, które wyraziły chęć zamieszkania ze skarżącą.

92. W dniu 22 marca 2018 r. skarżąca złożyła wniosek o zabezpieczenie poprzez ustalenie miejsca pobytu dzieci w miejscu zamieszkania matki. Twierdziła, że dzieci są w złym stanie fizycznym i emocjonalnym, potrzebują pomocy w nauce.

93. W dniu 26 marca 2018 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przesłuchał oboje rodziców w kwestii stanu zdrowia, stanu psychicznego i nauki szkolnej dzieci.

94. W dniu 27 marca 2018 r. sąd oddalił wniosek skarżącej o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu dzieci. Wskazano, że wprawdzie dzieci wyraziły chęć zamieszkania ze skarżącą, jednak nie przedstawiły żadnych konkretnych zarzutów wobec ojca. Sąd nie uznał, aby środowisko domowe i szkolne dzieci miało na nie jakikolwiek negatywny wpływ. Jedenastoletnia córka skarżącej miała dobre oceny w szkole i nie miała problemów z zachowaniem. Szesnastoletni syn skarżącej rzeczywiście zaczął dostawać gorsze oceny w szkole. Opierając się na opinii sporządzonej przez biegłych z OZSS w dniu 5 lipca 2017 r. oraz na sprawozdaniu z wywiadu środowiskowego sporządzonym przez kuratora sądowego w dniu 19 grudnia 2016 r., sąd uznał, że M.R. zapewnia lepsze warunki sprawowania stałej opieki nad dziećmi, nie zaniedbuje ich oraz że warunki bytowe w jego domu były odpowiednie do tego, aby dzieci tam zamieszkiwały.

95. W dniu 16 kwietnia 2018 r. skarżąca złożyła wniosek o udzielenie jej zabezpieczenia w zakresie ustalenia miejsca pobytu dzieci. Argumentowała, że dzieci były zaniedbywane przez ojca. W dniu 18 maja 2018 r. skarżąca wniosła o przyspieszenie tego postępowania. Została poinformowana, że rozpoznanie jej wniosku nie będzie możliwe przed 13 sierpnia 2018 r., na który to termin wyznaczono posiedzenie.

96. Strony nie przedstawiły żadnych informacji o dalszym przebiegu tego postępowania.

VII. AKTUALNA SYTUACJA RODZINY

97. W czasie złożenia skargi do Trybunału i przedstawienia uwag do skargi skarżąca podała, że podczas gdy wszystkie wyżej wymienione postępowania były w toku, między nią a jej byłym mężem istniał zaogniony konflikt. Sądy krajowe nigdy nie zobowiązały rodziców do poddania się

terapii rodzinnej ani do udziału w mediacji. W tych okolicznościach dobro dzieci nie zostało zapewnione.

WŁAŚCIWE RAMY PRAWNE I PRAKTYKA

98. Kwestie związane z pieczę i prawem do kontaktów reguluje Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r. („Kodeks opiekuńczy”).

99. Zgodnie z art. 107 Kodeksu opiekuńczego, jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, sąd opiekuńczy może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej wykonywania i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Kodeks opiekuńczy przewiduje również, że rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.

100. Zgodnie z art. 106 Kodeksu opiekuńczego i art. 577 Kodeksu postępowania cywilnego prawomocne orzeczenie sądu w przedmiocie władzy rodzicielskiej i sposobu jej wykonywania może być zmienione w każdym czasie, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, na wniosek jednego z rodziców lub z urzędu.

101. Zgodnie z art. 730 Kodeksu postępowania cywilnego strona może wystąpić do sądu o udzielenie zabezpieczenia w przedmiocie np. kontaktów. Artykuł 737 tegoż kodeksu wymaga rozpoznania takiego wniosku o udzielenie zabezpieczenia bezzwłocznie, nie później jednak niż w ciągu tygodnia, chyba że ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku na rozprawie. W takim przypadku rozprawa powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku.

PRAWO

I. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 8 KONWENCJI Z UWAGI NA DŁUGOŚĆ POSTĘPOWANIA DOTYCZĄCEGO POBYTU DZIECI I BRAK ZABEZPIECZENIA PRZEZ WŁADZE PRAWA SKARŻĄCEJ DO KONTAKTÓW Z DZIEĆMI

102. Skarżąca zarzuciła, powołując się na art. 6 i 8 Konwencji, że władze nie podjęły niezbędnych środków w celu zapewnienia poszanowania jej życia rodzinnego. W szczególności sądy krajowe nie rozpatrzyły w sposób sprawny jej dwóch kolejnych wniosków o ustalenie miejsca pobytu i uregulowanie kontaktów z dziećmi.

103. W ocenie Trybunału, na którym spoczywa obowiązek dokonania subsumpcji, zarzuty te podlegają rozpoznaniu na podstawie art. 8 Konwencji (zob. *Radomilja i Inni przeciwko Chorwacji* [WI], nr 37685/10 i 22768/12, § 126, 20 marca 2018 r., oraz *Kijowski przeciwko Polsce* [WI], 33829/07, §§ 40, 42 i 48, 5 kwietnia 2011 r.). Postanowienie to brzmi:

„1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób”.

A. Dopuszczalność

104. W odniesieniu do skargi dotyczącej zarzucanej przewlekłości postępowania w sprawie miejsca pobytu dzieci oraz prawa skarżącej do kontaktów z nimi, Rząd argumentował, że w ramach każdego z zaskarżonych postępowań skarżąca miała możliwość złożenia skargi na podstawie ustawy z 2004 r. na przewlekłość postępowania. Skarżąca nie złożyła takiej skargi przed złożeniem skargi do Trybunału.

105. Trybunał zauważa, że po złożeniu niniejszej skargi w Trybunale skarżąca złożyła dwie skargi na podstawie ustawy z 2004 r. w odniesieniu do postępowania w sprawie zmiany ustalenia miejsca pobytu dzieci i kontaktów z nimi (zob. paragrafy 53 i 69 powyżej).

106. Niemniej jednak Trybunał zauważa, że taki zarzut wstępny został już zbadany i odrzucony przez Trybunał w podobnej sprawie *Kijowski przeciwko Polsce*. W tej sprawie Trybunał uznał, że środek odwoławczy na podstawie ustawy z 2004 r. dotyczył konkretnie prawa do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji, natomiast w sprawach takich jak niniejsza nie chodziło jedynie o przewlekłość postępowania cywilnego, ale o to, czy w okolicznościach sprawy jako całości można powiedzieć, że państwo wywiązało się ze swoich pozytywnych obowiązków wynikających z art. 8 Konwencji. W konsekwencji, adekwatność środków podjętych przez władze miała być również oceniana według szybkości ich wdrożenia (zob. *Kijowski*, cyt. powyżej, §§ 42–45, z dalszymi odniesieniami).

107. Trybunał w okolicznościach niniejszej sprawy odrzuca zatem wstępny zarzut Rządu i uznaje, że ta część skargi nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona w rozumieniu art. 35 ust. 3 Konwencji. Ponadto zauważa, że nie jest ona również niedopuszczalna pod żadnym innym względem. Tym samym należy uznać ją za dopuszczalną.

B. Przedmiot skargi

1. Stanowiska stron

108. Skarżąca zarzuciła, że władze nie podjęły niezbędnych środków w celu zapewnienia poszanowania jej życia rodzinnego, głównie ze względu

na czas trwania dwóch postępowań mających na celu ustalenie miejsca pobytu dzieci oraz prawa skarżącej do kontaktów z nimi.

109. Rząd, w swoich uwagach przedłożonych w dniu 14 grudnia 2015 r., podniósł, że władze krajowe nie uchybiły swojemu pozytywnemu obowiązkowi zapewnienia skarżącej skutecznego korzystania z jej prawa do poszanowania życia rodzinnego.

110. Po pierwsze sądy krajowe działały z należytą starannością, a ogólna długość zaskarżonego postępowania nie może być uznana za nadmierną. Ponadto dwa z trzech przedmiotowych postępowań (sygn. III Nsm 489/14 i III Nsm 532/14) nie zostały jeszcze zakończone, z uwagi na bezzasadne i wielokrotne wnioski skarżącej o wyłączenie sędziów Sądu Rejonowego w Legionowie od rozpoznawania wniosków.

111. Po drugie orzeczenia, które zostały dotychczas wydane przez sądy krajowe, wymagały co najmniej pięciu wywiadów środowiskowych, opinii RODK, przeprowadzenia dowodu z zeznań trzynastu świadków oraz zbadania przez biegłego psychologa syna skarżącej.

112. Po trzecie skarżąca nigdy nie zaprzestała regularnych kontaktów z dziećmi. W tym względzie Rząd stwierdził, że skarżąca została upoważniona do spędzania 25-minutowych przerw obiadowych z dziećmi w szkole i odwiedzania ich w domu M.R.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

113. Ogólne zasady dotyczące pozytywnych obowiązków nieodłącznie związanych z efektywnym „poszanowaniem” życia rodzinnego, w przypadkach, gdy między rodzicami powstają spory dotyczące kontaktów i pobytu dzieci, zostały określone w wyroku Trybunału w sprawie *Kijowski przeciwko Polsce*, cyt. powyżej, §§ 50-52.

(b) Zastosowanie zasad ogólnych w niniejszej sprawie

(i) Postępowanie merytoryczne dotyczące miejsca pobytu dzieci

114. Jeśli chodzi o długość postępowania merytorycznego dotyczącego miejsca pobytu dzieci, Trybunał zauważa, że skarżąca po raz pierwszy złożyła wniosek o udzielenie jej zabezpieczenia w dniu 2 listopada 2010 r. W dniu 26 maja 2011 r. ojciec dzieci, M.R., złożył wniosek o ustalenie miejsca pobytu dzieci przy nim. W dniu 29 sierpnia 2011 r. sprawy z obu wniosków zostały połączone. W dniu 16 października 2013 r. sąd pierwszej instancji wydał orzeczenie uwzględniające żądanie skarżącej. W dniu 27 sierpnia 2014 r. sąd odwoławczy uchylił przedmiotowe orzeczenie i wydał postanowienie ustalające miejsce pobytu dzieci przy ojcu (zob. paragrafy 6, 17, 18 *in fine*, 27 i 34 powyżej).

115. W toku tego postępowania sądy krajowe oddaliły trzy wnioski o udzielenie zabezpieczenia w przedmiocie miejsca pobytu dzieci – jeden

złożony przez skarżącą i dwa złożone przez M.R. (zob. paragrafy 7, 12, 17, 18 i 24 powyżej).

116. W toku postępowania pierwszoinstancyjnego organy dokonały również następujących czynności. W lutym 2011 r. sąd wyznaczył kuratora, który miał nadzorować ustalenia dotyczące sprawowania wspólnej opieki nad dziećmi, sporządzać sprawozdania dotyczące warunków życia obu stron i przeprowadzać wywiady środowiskowe (zob. paragrafy 8, 9, 10, 22 i 25 powyżej). W grudniu 2011 r. RODK, po przeprowadzeniu oceny dotyczącej dzieci i rodziców, wydał opinię (zob. paragrafy 12, 15 i 20 powyżej). Jak wynika z dostępnych informacji, w okresie od marca 2012 r. do października 2013 r. odbyło się pięć rozpraw, a sąd krajowy przesłuchał trzynastu świadków (zob. paragrafy 23, 25 i 26 powyżej). Sądy rejonowe i okręgowe wydały kilka rozstrzygnięć w przedmiocie wniosków skarżącej o przekazanie sprawy innemu sądowi lub przydzielenie jej innemu sędziemu przewodniczącemu (zob. paragrafy 16, 21 i 25 powyżej).

117. Jak wynika z dostępnych informacji, w toku postępowania odwoławczego nie zostały złożone wnioski o zabezpieczenie ani żadne inne wnioski formalne.

118. Trybunał zauważa, że sądom krajowym zajęło prawie cztery lata ustalenie miejsca pobytu dzieci, co wprawdzie podważa wymóg szybkiego działania w tego typu postępowaniach, niezależnie od faktu, że przedmiotowy spór rodzicielski miał złożony charakter, a sąd pierwszej instancji musiał wydać wiele zarządzeń i trzy postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia, jak opisano powyżej.

119. Tymczasem w okolicznościach niniejszej sprawy fakt ten nie ma znaczenia, bowiem skarżąca faktycznie przebywała ze swoimi dziećmi aż do zakończenia zaskarżonego postępowania oraz po jego zakończeniu (zob. paragrafy 5, 38 i 40 powyżej). Trybunał uważa zatem, że opóźnienie ze strony sądów krajowych w rzeczywistości przyniosło korzyść skarżącej, nawet jeśli pobyt dzieci u niej nie został zalegalizowany, co mogło wywołać u skarżącej pewien niepokój (zob. *Kijowski przeciwko Polsce*, cyt. powyżej, § 54).

(ii) Postępowanie w sprawie zmiany postanowienia ustalającego miejsce pobytu dzieci

120. W odniesieniu do długości postępowania dotyczącego zmiany postanowienia Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie z 2014 roku Trybunał zauważa, że toczy się ono przed sądem pierwszej instancji od września 2014 r., po tym, jak zostało połączone z postępowaniem w przedmiocie władzy rodzicielskiej i kontaktów z dziećmi w dniu 22 kwietnia 2016 r. (zob. paragrafy 44, 70 i 96 powyżej).

121. W tym czasie Sąd Rejonowy w Legionowie przeprowadził następujące czynności. W dniu 6 listopada 2014 r. wysłuchał syna skarżącej (zob. paragraf 45 powyżej), a w dniu 6 lutego 2018 r. wysłuchał obojga dzieci (zob. paragraf 92 powyżej). W dniu 19 listopada 2014 r. sąd zawiesił

postępowanie (zob. paragraf 46 powyżej). W dniu 8 grudnia 2014 r. oddalił wniosek skarżącej o wyłączenie sędziego od rozpoznawania sprawy (zob. paragraf 50 powyżej). Rozstrzygnął również w przedmiocie jej wniosków o ustanowienie kuratora w celu nadzoru nad wychowaniem dzieci przez M.R. (w dniu 22 grudnia 2016 r.; zob. paragraf 80 powyżej) oraz o udzielenie jej zabezpieczenia poprzez ustalenie pobytu dzieci (w dniu 19 listopada 2014 r. i w dniu 27 marca 2018 r.; zob. paragrafy 46 i 95 powyżej). Od czasu połączenia postępowań sąd rejonowy dwukrotnie orzekał również o sposobie kontaktów skarżącej z dziećmi (w dniu 17 czerwca 2016 r. i 12 lipca 2017 r.; zob. paragrafy 75 i 87 powyżej oraz 134 i 135 poniżej). Ponadto sąd rodzinny uzyskał trzy opinie dotyczące sytuacji rodzinnej: dwie od kuratorów sądowych (z 27 kwietnia i 16 grudnia 2016 r.) oraz jedną z 5 lipca 2017 r. od biegłych OZZS (zob. paragrafy 72, 79 i 86 powyżej). Wreszcie sąd wyznaczył terminy co najmniej ośmiu rozpraw z udziałem stron i świadków, a następnie przeprowadził pięć z nich (zob. paragrafy 74, 82, 83, 85, 90, 93 i 95 powyżej).

122. Jak wynika z dostępnych informacji, przez różne długie okresy akta sprawy nie były w posiadaniu sądu rejonowego, ponieważ były konsultowane przez biegłych, którzy sporządzali swoje opinie, oraz przez różne sądy wyższej instancji, które musiały rozpoznać wnioski stron o udzielenie zabezpieczenia, wnioski formalne oraz skargę w trybie ustawy z 2004 r. (zob. paragrafy 48, 49, 51, 52, 53, 58, 69, 76, 77, 84 i 88 powyżej).

123. W ocenie Trybunału, podobnie jak postępowanie merytoryczne w przedmiocie ustalenia miejsca pobytu dzieci, postępowanie w przedmiocie zmiany postanowienia z 2014 r. wiązało się z dużym stopniem skomplikowania, co wynikało z oczywistego i utrzymującego się konfliktu między stronami. Przedłużające się przekazywanie akt sprawy do sądów wyższych instancji, które musiały orzekać w sprawie licznych wniosków i zażeń skarżącej, stanowiło kolejną obiektywną przeszkodę w szybkim rozpoznaniu sprawy.

124. Dla Trybunału jest oczywiste, że charakter sprawy wymagał szybkiego procesu decyzyjnego (zob. *Diamante i Pelliccioni przeciwko San Marino*, nr 32250/08, § 177, 27 września 2011 r.; *Endrizzi przeciwko Włochom*, nr 71660/14, § 48, 23 marca 2017 r.; *Improta przeciwko Włochom*, nr 66396/14, § 45, 4 maja 2017 r.). Tak było w szczególności dlatego, że sąd krajowy miał do czynienia z zarzutem, iż dzieci w znacznym stopniu wycofały się emocjonalnie i bardzo cierpiały, a także ponieważ już w 2014 r. przedstawiono mu jednoznaczne oświadczenie dwunastoletniego syna skarżącej o chęci zamieszkania w domu skarżącej (zob. paragrafy 44 i 45 powyżej). Takie życzenie zostało powtórzone przez oboje dzieci prawie cztery lata później (zob. paragraf 91 powyżej). Trybunał zauważa również, że konflikt między rodzicami pozostającymi w separacji nie jest czymś, co samo w sobie zwalnia władze z ich pozytywnych obowiązków wynikających z art. 8 (zob. *mutatis mutandis*, *K.B. i Inni przeciwko Chorwacji*, nr 36216/13,

§ 144 *in fine*, 14 marca 2017 r.; *Nicolò Santilli przeciwko Włochom*, nr 51930/10, § 74, 17 grudnia 2013; *Lombardo przeciwko Włochom*, nr 25704/11, § 91, 29 stycznia 2013 r.; *Zavřel przeciwko Czechom*, nr 14044/05, § 52, 18 stycznia 2007 r.; oraz *A.T. przeciwko Włochom*, nr 40910/19, §§ 79-83, 24 czerwca 2021 r.).

125. Zasad tych nie można jednak interpretować w ten sposób, że oznaczają jedynie konieczność szybkiego wydania przez sąd rodzinny prawomocnego orzeczenia co do istoty sprawy. Decydujące znaczenie ma to, czy władze krajowe podjęły wszelkie niezbędne środki, których można by od nich rozsądnie wymagać w danych okolicznościach, w celu ułatwienia wizyt rodzicielskich.. W tego typu sprawach adekwatność środka ocenia się na podstawie szybkości jego wdrożenia (zob. *Endrizzi*, cyt. powyżej, § 48; oraz *Improta*, cyt. powyżej, § 45). W sytuacji, gdy w ramach postępowania istnieje silna wrogość między stronami, gdy nie można skutecznie zapewnić współpracy między rodzicami lub przestrzegania przez nich postanowień sądu, gdy nie można zaproponować ostatecznego rozwiązania ze względu na stale zmieniającą się sytuację rodzinną, sąd rodzinny jest zobowiązany do szybkiego reagowania na sytuację poprzez udzielanie zabezpieczenia.

126. W odniesieniu do zarzutu skarżącej, że władze nie zabezpieczyły jej prawa do kontaktów, Trybunał zauważa na wstępie, że skarżąca korzystała z nieograniczonych kontaktów z dziećmi do czasu wykonania postanowienia z 2014 r. w sprawie ich pobytu, to jest do października 2014 r. w odniesieniu do córki oraz do lutego 2015 r. w odniesieniu do syna (zob. paragrafy 38 i 40 powyżej).

127. Wobec braku wniosku o uregulowanie kontaktów w toku postępowania głównego dotyczącego miejsca pobytu dzieci nie wydano postanowienia w przedmiocie uregulowania kontaktów z dziećmi (zob. paragraf 34 powyżej).

128. W listopadzie 2014 r. i w sierpniu 2015 r. skarżąca złożyła formalne wnioski o uregulowanie kontaktów i zabezpieczenie kontaktów odpowiednio w odniesieniu do córki i syna (zob. paragrafy 54 i 62 powyżej).

129. W toku postępowania związanego z wnioskiem skarżącej o ustalenie kontaktów z córką sąd rejonowy dokonał następujących czynności. Zlecono i prawdopodobnie przeprowadzono wywiad środowiskowy (zob. paragraf 55 powyżej). W grudniu 2014 r. oddalono wniosek skarżącej o udzielenie zabezpieczenia (zob. paragraf 59 powyżej). Pierwsza rozprawa, która została wyznaczona na luty 2015 r., została odroczone w związku z dwoma wnioskami skarżącej o wyłączenie sędziów od rozpoznawania sprawy (zob. paragraf 58 powyżej). W związku z wnioskami skarżącej o wyłączenie sędziów akta sprawy zostały przekazane do różnych sądów wyższej instancji (zob. paragraf 58 i 61 powyżej).

130. W toku tego postępowania Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie wyłączył jednego sędziego składu orzekającego od rozpoznania sprawy (w maju 2015 r.) oraz uchylił postanowienie o udzieleniu

zabezpieczenia z grudnia 2014 r. (w listopadzie 2015 r.) (zob. paragrafy 61 i 64 powyżej).

131. W postępowaniu z wniosku skarżącej o uregulowanie kontaktów z synem termin pierwszej rozprawy wyznaczono na listopad 2015 r. (zob. paragraf 63 powyżej).

132. Następnie sprawy w odniesieniu do każdego dziecka zostały połączone i od kwietnia 2016 r. są w toku, wraz ze sprawami dotyczącymi władzy rodzicielskiej i formalnego miejsca pobytu dzieci (zob. paragraf 70 powyżej).

133. W dniu 26 listopada 2015 r. Sąd Rejonowy w Legionowie wydał postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia poprzez przyznanie skarżącej prawa do odwiedzania dzieci w domu M.R. w co drugą niedzielę w godz. od 14.00 do 20.00 oraz w wybrane dni w okresie świąt Bożego Narodzenia i świąt wielkanocnych, a także do telefonowania do nich przez trzydzieści minut każdego dnia (zob. paragraf 65 powyżej). W dniu 22 lutego 2016 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie zmienił terminy wizyt skarżącej zwiększające ich wymiar do każdej niedzieli od godz. 14.00 do 19.00 (zob. paragraf 67 powyżej).

134. W dniu 17 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy w Legionowie, po przesłuchaniu skarżącej i M.R. w dniu 13 czerwca 2016 r., oddalił wniosek skarżącej o nowy sposób uregulowania kontaktów (zob. paragrafy 74 i 75 powyżej). W dniu 6 września 2016 r. sąd odwoławczy utrzymał to postanowienie w mocy (zob. paragraf 76 powyżej). Sądy uznały, że ponieważ przeciwko skarżącej toczyła się sprawa karna, a ona sama odmówiła ujawnienia tożsamości swojego partnera i zgody na niezapowiedzianą wizytę domową kuratora sądowego, wykonywanie jej praw do kontaktów w środowisku domowym byłoby sprzeczne z dobrem dzieci (zob. paragrafy 75 i 76 powyżej).

135. Później, tj. w dniu 12 lipca 2017 r., Sąd Rejonowy w Legionowie przychylił się do wniosku skarżącej o nowy, rozszerzony sposób uregulowania kontaktów i zezwolił jej na widywanie dzieci w co drugi weekend bez obecności M.R., od piątku wieczorem do niedzieli wieczorem oraz podczas połowy wakacji szkolnych (zob. paragraf 87 powyżej). Postanowienie to zostało utrzymane w mocy po rozpoznaniu zażalenia w dniu 15 listopada 2017 r. (zob. paragraf 88 powyżej).

136. Trybunał zauważył, że w świetle faktu, iż nieograniczony codzienny kontakt dzieci z matką został nagle ograniczony do odbywania się w domu M.R. lub w szkole tylko przez kilka godzin tygodniowo, obowiązkiem władz krajowych było szybkie zajęcie się sprawą.

137. Trybunał zauważa, że pierwsze postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia w sprawie kontaktów skarżącej z jej dziećmi zostało wydane w dniu 26 listopada 2015 r. (zob. paragraf 65 powyżej), czyli prawie rok od złożenia przez nią kompletnego wniosku o uregulowanie kontaktów z córką

(zob. paragraf 56 powyżej) oraz trzy miesiące od złożenia przez nią podobnego wniosku dotyczącego syna (zob. paragraf 62 powyżej).

138. Trybunał nie może jednak pominąć faktu, że zachowanie skarżącej spowodowało przewlekłość postępowania w przedmiocie jej kontaktów z córką, a przynajmniej przyczyniło się w znacznym stopniu do długości tego postępowania (zob. paragrafy 57–59 i 61 powyżej), a przez cały okres, w którym nie obowiązywało żadne postanowienie sądu w sprawie kontaktów, skarżąca mimo to regularnie i stosunkowo często odwiedzała dzieci (zob. paragrafy 60 i 62 powyżej). Biorąc pod uwagę te czynniki, Trybunał stwierdził, że nie doszło do naruszenia prawa skarżącej do poszanowania jej życia rodzinnego w kontekście jej prawa do kontaktów.

(c) Konkluzja Trybunału

139. W świetle powyższych rozważań Trybunał uznał, że nie doszło do naruszenia art. 8 Konwencji.

II. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 8 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z USTALENIEM MIEJSCA POBYTU DZIECI W MIEJSCU ZAMIESZKANIA OJCA

140. Skarżąca zarzuciła również na podstawie art. 8 Konwencji, że postanowienie sądu krajowego z dnia 27 sierpnia 2014 r. o przeniesieniu dzieci do domu ojca było nieuzasadnione i sprzeczne z ich najlepszym interesem.

A. Dopuszczalność

141. Trybunał zauważa, że skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona – w rozumieniu art. 35 ust. 3 lit. a Konwencji. Ponadto zauważa, że nie jest ona również niedopuszczalna pod żadnym innym względem. Tym samym należy uznać ją za dopuszczalną.

B. Przedmiot skargi

1. Stanowiska stron

142. Skarżąca wywodziła, że postanowienie o ustaleniu miejsca pobytu dzieci w miejscu zamieszkania ojca było nieuzasadnione i sprzeczne z ich najlepszym interesem. W szczególności podniosła, że sądy krajowe nie dochowały należytej staranności, gdyż zaskarżone orzeczenie z 2014 r. zostało oparte na nieaktualnej opinii RODK.

143. Rząd podniósł, że sąd krajowy dokonał dokładnej i sprawiedliwej oceny sytuacji rodzinnej, dążąc do ochrony dobra dzieci i praw każdego z rodziców. Rzecznik Praw Dziecka nie zgłosił zastrzeżeń w wyniku analizy

postępowania dotyczącego głównego miejsca zamieszkania dzieci oraz orzeczeń sądów krajowych.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

144. Ogólne zasady mające zastosowanie w sprawach, w których ingerencja w prawo skarżącego do poszanowania jego życia rodzinnego może być przypisana działaniu pozwanego państwa, zostały podsumowane w wyroku Trybunału w sprawie *Buchs przeciwko Szwajcarii*, nr 9929/12, §§ 49–51, 27 maja 2014 r.

145. Trybunał podkreśla również, że chociaż przedmiotem art. 8 jest zasadniczo ochrona jednostki przed arbitralną ingerencją władz publicznych, nie ogranicza się on jedynie do zobowiązania państwa do powstrzymania się od takiej ingerencji: oprócz tego zobowiązania o charakterze przede wszystkim negatywnym mogą istnieć obowiązki pozytywne nieodłącznie związane ze skutecznym poszanowaniem życia prywatnego. Obowiązki te mogą obejmować przyjęcie środków mających na celu zapewnienie poszanowania życia prywatnego, nawet w sferze stosunków prywatnych. Nie da się dokładnie wytyczyć granicy między pozytywnymi a negatywnymi obowiązkami państwa na podstawie art. 8. Niemniej mające zastosowanie zasady są podobne. W szczególności w obu przypadkach należy uwzględnić sprawiedliwą równowagę, która musi być zachowana między interesem ogólnym a interesami jednostki; i w obu kontekstach państwo korzysta z pewnego marginesu oceny (zob. *Fernández Martínez przeciwko Hiszpanii* [WI], nr 56030/07, § 114, ETPC 2014 (fragmenty) z dalszymi odniesieniami).

(b) Zastosowanie zasad ogólnych w niniejszej sprawie

146. Trybunał musi zatem rozważyć, czy w świetle okoliczności całej sprawy przesłanki przedstawione dla uzasadnienia przedmiotowego środka były „właściwe i wystarczające” oraz czy proces podejmowania decyzji był rzetelny i zapewniał należyte poszanowanie praw skarżącej wynikających z art. 8 Konwencji (zob. *mutatis mutandis*, *Buchs*, cyt. powyżej, § 49).

147. Trybunał zauważa, że rozstrzygając kwestię miejsca pobytu dzieci, sądy rodzinne oparły się na dowodach, na które składały się: liczne sprawozdania sporządzone przez kuratora sądowego, który przez lata miał bezpośredni kontakt z rodziną; opinia RODK sporządzona w grudniu 2011 r. po przeprowadzeniu oceny dotyczącej dzieci i rodziców; stanowisk skarżącej i M.R.; oraz zeznań trzynastu innych świadków (zob. paragrafy 9, 10, 15, 20, 23, 26, 28, 29 i 34 powyżej).

148. Jak potwierdzono w postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia wydanym przez Sąd Rejonowy w Legionowie w dniu 13 kwietnia 2011 r., na początkowym etapie przedmiotowego postępowania ze sprawozdania sporządzonego po wizycie kuratora w domu skarżącej oraz ze stanowisk stron

wynikały następujące informacje. Między skarżącą a M.R. istniał głęboki konflikt. Skarżąca pozostawała w związku z bratem M.R. i często przebywała poza domem. Po pobycie u skarżącej dzieci wracały do domu późno w nocy. Spędzały też dużo czasu z ojcem (zob. paragraf 13 powyżej). Wobec tych informacji sąd rejonowy uznał, że dzieci zostały pozbawione stabilizacji, spokoju i rutyny, które były niezbędne dla ich rozwoju emocjonalno-wychowawczego (*ibid.*).

149. Wkrótce potem ten sam sąd krajowy oddalił wniosek M.R. o udzielenie zabezpieczenia w sprawie miejsca pobytu, stwierdzając, że dalsze zamieszkiwanie u matki nie zagrażało dobru dzieci (zob. paragraf 18 powyżej).

150. W grudniu 2011 r. biegli RODK zawarli w swojej opinii następujące uwagi. Skarżąca była niedojrzała, niestabilna emocjonalnie, egocentryczna, nieprzewidywalna, niekonsekwentna i manipulująca. M.R. łączyły z dziećmi więzi emocjonalne, był bardziej skoncentrowany na ich potrzebach i był w stanie zapewnić im większą stabilizację. Było jednak prawdopodobne, że współpraca M.R. z matką dzieci będzie utrudniona. Dzieci były związane emocjonalnie z obojgiem rodziców. Wolały ojca, którego postrzegały jako osobę stabilną i spokojną, która się nimi interesowała. Skarżąca była przez nie postrzegana jako niekonsekwentna, niecierpliwa i krzykliwa. Biegli stwierdzili również, że M.R. ma większe możliwości zapewnienia dzieciom odpowiedniej opieki. Ze względu na ostry konflikt między dorosłymi zalecono dalszy nadzór kuratora oraz udział obojga rodziców w kursach z dobrego rodzicielstwa (zob. paragraf 20 powyżej).

151. Postanowienie Sądu Rejonowego w Legionowie z dnia 16 października 2013 r. potwierdziło, że w ciągu dwóch lat poprzedzających wydanie wyroku wyszły na jaw następujące informacje o rodzinie.

152. Dwukrotnie, w marcu i maju 2011 r., skarżąca sprzeciwiła się kontaktom M.R. z dziećmi. Poza tym M.R. regularnie wykonywał prawo do kontaktów, zabierając dzieci do swojego domu w każdy piątek po szkole, gdzie przebywały do godz. 18.00 w soboty. Skarżąca była nieprzewidywalna, wybuchowa i miała wahania nastroju. Miała trudności z radzeniem sobie w kłopotliwych sytuacjach, w szczególności z problemami w wychowaniu dzieci. W pozostałym zakresie sposób wychowania dzieci przez skarżącą nie budził poważniejszych zastrzeżeń. Skarżąca dbała o rozwój fizyczny i emocjonalny dzieci, ich edukację i zdrowie. Dzieci dobrze asymilowały się w środowisku szkolnym i miały dobre warunki bytowe w domu skarżącej. Skarżąca pozostawała w związku z bratem M.R. M.R. ulegał emocjom i był niechętny do współpracy. Mógł stosować wobec skarżącej przemoc fizyczną i psychiczną, gdy para mieszkała razem (zob. paragraf 29 powyżej).

153. Powyższe wynikało z następujących dokumentów: sprawozdania kuratora z wizyty w domu M.R.; oświadczeń stron, które zostały przesłuchane w marcu 2012 r.; wywiadu środowiskowego, który najpewniej przeprowadzono wiosną 2013 r.; oraz zeznań świadków, którzy zostali

przesłuchani przez sąd rejonowy między majem a październikiem 2013 r. (zob. paragrafy 22, 23, 25, 26, 28 i 29 powyżej).

154. Mając na uwadze powyższe rozważania, sąd pierwszej instancji uznał, że ani bliskie relacje skarżącej z bratem M.R., ani dobre relacje M.R. z dziećmi nie mogą uzasadniać zmiany miejsca zamieszkania dzieci, tym bardziej, że w ocenie biegłych M.R. mógł utrudniać skarżącej podejmowanie wspólnych decyzji dotyczących dzieci i stawiać własne warunki co do kontaktów (zob. paragraf 30 powyżej).

155. W toku postępowania odwoławczego M.R., wspierany przez kuratora sądowego, poinformował władze, że skarżąca utrudniała mu kontakty z dziećmi i nie współpracowała z kuratorem (zob. paragraf 31 powyżej).

156. W dniu 27 sierpnia 2014 r. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie dokonał analizy zdarzeń i dowodów opisanych powyżej i doszedł do odmiennego wniosku, mianowicie, że M.R. miał większe możliwości zapewnienia bezpieczeństwa i spokoju w wychowaniu dzieci, a skarżąca działała wbrew najlepszym interesom dzieci.

157. Sąd odwoławczy przywiązał najwyższą wagę do preferencji dzieci wobec ojca, wyrażonej przez nie podczas rozmowy w RODK w grudniu 2011 r., oraz do aktywnego udziału M.R. w wychowaniu dzieci przed rozstaniem się pary. Sąd okręgowy uznał również, że skarżąca nadużyła swojej władzy, ponieważ zabrała dzieci z ich miejsca zamieszkania bez zgody M.R. i samowolnie zdecydowała o kontaktach M.R. z dziećmi. Na koniec sąd krajowy ocenił związek skarżącej z bratem M.R. jako szkodliwy dla dzieci (zob. paragraf 34 powyżej).

158. Na wstępie Trybunał zauważa, że udział skarżącej w postępowaniu był odpowiedni. Zarzucane uchybienia w zakresie doręczenia jednego postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia i korespondencji sądowej (zob. paragrafy 14 i 19 powyżej) nie skutkowały nierzetelnością procesu orzeczniczego.

159. Trybunał zauważa również, że Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie niewątpliwie stanął przed trudnym zadaniem rozstrzygnięcia szczególnie delikatnego sporu rodziców o miejsce pobytu dzieci i kierował się zasadą dobra dziecka. Ważył różne czynniki, aby ustalić, który rodzic może zapewnić dzieciom lepszą opiekę i zrównoważony rozwój emocjonalny. Ten ostatni element obejmował rozważenie, które z rodziców w mniejszym stopniu może utrudniać wspólne sprawowanie opieki i wykonywanie prawa do kontaktów przez drugiego z rodziców.

160. Sąd odwoławczy oparł swoją decyzję na dowodach, które były istotne i właściwe, mimo że w większości zostały uzyskane w latach 2011 i 2012 (zob. paragrafy 9, 10, 15, 20 i 23 powyżej), przy czym zeznania stron i szeregu świadków pochodzą z drugiej połowy 2013 r. (zob. paragrafy 25 i 26 powyżej).

161. Przechodząc do kolejnego punktu, Trybunał stwierdził, że rozważenie, które z rodziców w mniejszym stopniu utrudniało ustalenie opieki naprzemiennej i wykonywanie prawa do kontaktów przez drugiego rodzica, było niewątpliwie bardzo ważnym elementem oceny sądu krajowego.

162. W związku z tym ujawniono Trybunałowi następujące informacje. Skarżąca dwukrotnie uniemożliwiła M.R. odwiedzanie dzieci, w marcu i maju 2011 r. (zob. paragraf 29 powyżej). W późniejszym okresie 2011 r. M.R. regularnie i bez przeszkód wykonywał prawo do kontaktów (*ibid.*). W grudniu 2011 r. biegli RODK ostrzegli, że M.R. prawdopodobnie będzie miał trudności we współpracy ze skarżącą (zob. paragraf 20 powyżej), a w październiku 2013 r. Sąd Rejonowy w Legionowie przewidywał, że M.R. będzie dyktować własne warunki w odniesieniu do kontaktów skarżącej z dziećmi (zob. paragrafy 27 i 30 powyżej). Późniejsze twierdzenie M.R., które wydaje się być potwierdzone przez kuratora sądowego, że skarżąca utrudniała M.R. wykonywanie kontaktów, nie zostało w ogóle poddane ocenie przez Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie ani poparte żadnym dokumentem przedstawionym Trybunałowi przez Rząd (zob. paragraf 33 powyżej).

163. Niekompletny materiał znajdujący się w aktach niniejszej sprawy uniemożliwia Trybunałowi zweryfikowanie ustalenia sądu okręgowego, że skarżąca samowolnie decydowała o kontaktach M.R. z dziećmi.

164. Wreszcie wydanie postanowienia ustalającego miejsce pobytu dzieci przy M.R. nie było środkiem radykalnym, gdyż M.R. nigdy nie został odseparowany od dzieci.

165. Reasumując, Trybunał zauważa, że niniejsza sprawa dotyczy bardzo niejasnej sytuacji rodzinnej, a władze krajowe korzystają w takich przypadkach z szerokiego marginesu oceny. Biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy powody, na które powołały się władze krajowe, należy uznać za właściwe i wystarczające, a władze krajowe działały w ramach przyznanego im w takich sprawach marginesu oceny.

166. W związku z powyższym w niniejszej sprawie nie doszło do naruszenia art. 8 Konwencji.

III. POZOSTAŁE ZARZUTY

167. Wreszcie skarżąca zasadniczo zarzuciła, nie powołując się na żadne postanowienie Konwencji, że do rozpoznania jej wniosku o zmianę postanowienia z 2014 r. w sprawie miejsca pobytu dzieci przydzielono stronniczych sędziów.

168. Skarżąca nie przedstawiła żadnych dokumentów na potwierdzenie tego zarzutu.

WYROK W SPRAWIE J.N. PRZECIWKO POLSCE

169. W związku z powyższym ta część skargi jest w sposób oczywisty nieuzasadniona i podlega odrzuceniu zgodnie z art. 35 ust. 3 lit. a oraz art. 35 ust. 4 Konwencji.

Z POWYŻSZYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ
JEDNOGŁOŚNIE

1. *uznaje* zarzuty z art. 8 Konwencji za dopuszczalne, zaś pozostałą część skargi za niedopuszczalną;
2. *uznaje*, że nie doszło do naruszenia art. 8 Konwencji.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie w dniu 10 listopada 2022 r., zgodnie z Regulą 77 § 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Renata Degener
Kancierz

Marko Bošnjak
Przewodniczący